

Kon ik je maar beter begrijpen

Corry Nap-van Dalen

Zendingswerkers worden intensief geconfronteerd met een cultuur die niet de hunne is. Wat doet dat met hen? Inzicht in dit proces kan het thuisfront helpen om hun zendingswerkers te blijven begrijpen.

Cultuurverschillen

Een cultuur kun je je voorstellen als een ijsberg: 10% is zichtbaar, 90% zit onder water. Zodra je landt in Nepal zie je dat mensen elkaar ter begroeting niet de hand schudden, maar de handpalmen tegen elkaar op borsthoogte brengen en Namastee zeggen. En als je langs een cafeetje loopt, zie je mensen met hun handen, zonder bestek, hun rijst eten. Daaraan ben je als zendingswerker uit Nederland snel gewend, en die gewoonten kun je gemakkelijk overnemen.

Anders ligt het met wat niet zo zichtbaar is: tradities, overtuigingen, waarden, vooronderstellingen en gedachteprocessen. Eerlijkheid en directheid bijvoorbeeld, een belangrijke waarde voor Nederlanders. 'Eerlijk duurt het langst.' 'Zeg waar het op staat.' 'Recht op je doel afgaan.' Uitdrukkingen die laten zien waar wij van houden. In de meeste niet-westerse culturen ligt dat echter heel anders. Harmonie in de relatie gaat voor alles. Dat betekent dat je zégt wat de ander graag wil horen, en dat je via allerlei omwegen en met subtiele non-verbale signalen laat weten wat er wérkelijk aan de hand is. Als 'botte' Nederlander ben je wel even bezig om te ontdekken hoe dit werkt, en al helemaal om je er bij aan te passen.

Ook het verschil tussen individualisme en collectivisme zit heel diep. Als westerlingen beleven we onszelf vooral als een autonoom, onafhankelijk persoon met een unieke eigen identiteit. In Afrika en Azië beleeft men zichzelf veel meer als deel van de familie en de gemeenschap en wordt alles bepaald door de onderlinge relaties. Als Nederlandse zendingswerker krijg je daardoor snel het idee dat mensen zich verschuilen achter anderen en zich niet op hun persoonlijke verantwoordelijkheid laten aanspreken.

En wat te denken van de eeuwenlange beïnvloeding van de Nederlandse cultuur door het christelijk principe van de agapè? Dat zit heel diep en beïnvloedt alle lagen van ons denken. Dat is wat Nederlandse zendingswerkers meenemen naar een cultuur waar het leven veelal bepaald wordt door noodlot, blind geluk, eigen verdiensten of strijd. Dit cultuurverschil heeft vérstrekkende gevolgen voor het dagelijks handelen.

Culturele stress en cultuurschok

Zendingswerkers die net aangekomen zijn in een nieuwe cultuur schrijven meestal enthousiaste brieven over al het vreemde en boeiende dat ze tegenkomen. Maar na verloop van enige weken of maanden verandert de toon. Het is niet onmogelijk dat ze dan een cultuurschok doormaken. Een cultuurschok ontstaat door een intensieve confrontatie met cultuurverschillen, met de ijsberg van de ander die je geheel vreemd is. Een cultuurschok is een bedreiging van je eigen basale, onbewuste idee dat jouw culturele gewoonten, waarden en vooronderstellingen de juiste en de beste zijn, waardoor verwarring, desoriëntatie en controleverlies ontstaat. Met je handen eten is toch onhygiënisch? Liegen is toch altijd fout? Zonder individuele verantwoordelijkheid komen we toch nergens? Hoe is het mogelijk dat 'ze' elkaar allemaal de handen boven het hoofd houden en mij afvallen? Is dit nou christelijk?

Niet iedereen gaat er even diep door, maar voor veel zendingswerkers is het een behoorlijk stressvolle ervaring. Het kan er in resulteren dat de zendingswerker achterdochtig wordt naar de lokale bevolking, snel geïrriteerd raakt, zich vertwijfeld afvraagt 'wat doe ik hier eigenlijk', zich gefrustreerd terugtrekt, en ontzettend verlangt naar Nederlandse gezelligheid, een goed gesprek en een lekkere bak koffie. De meesten komen door deze ervaring goed heen en klimmen weer uit de put. Van lieverlee gaan ze iets meer begrijpen van de zo andere cultuur.

Maar een lichte vervreemding blijft voortbestaan. Wat onderin de ijsberg zit laat zich nooit helemaal veranderen.

Vervreemding

Dat neemt niet weg dat de zendingswerker wel degelijk beïnvloed wordt door de andere cultuur. Daardoor ontstaat niet zozeer een mengvorm van de twee ijsbergen, als wel een geheel eigensoortige ijsberg, die zich ontwikkelt uit de interactie tussen en de bezinning op de twee culturen. Het gevolg is dat zendingswerkers op den duur niet alleen in hun nieuwe land, maar ook in Nederland een mate van vervreemding ervaren. Ja, het handen schudden en de drie zonen nemen ze snel weer over. Maar dat het belangrijker is om een taak op tijd af te krijgen dan ruimte te creëren voor een onverwachte ontmoeting gaat er moeilijker in. Tijdens een verlof kan dit vaak nog verbloemd worden, maar bij definitieve terugkeer naar Nederland gaan zendingswerkers door een tweede cultuurschok, die vaak als heftiger ervaren wordt dan de eerste.

De rol van het thuisfront

Een thuisfront dat iets weet van het hier beschreven proces kan beter begrijpen waardoor er tussen hen en de zendingswerker onbegrip ontstaat. Zij leven in twee verschillende werelden, letterlijk en figuurlijk. Wat kan het thuisfront doen om de kloof te overbruggen? Hetzelfde dat de zendingswerker in de nieuwe cultuur moet doen.

Om te beginnen informatie verzamelen over het zendingsland en de cultuur, en over de processen waar zendingswerkers doorheen gaan. Vervolgens: heel goed kijken en luisteren naar de ander. Kijken en luisteren naar de verhalen van de zendingswerker, tussen de regels doorlezen, vragen ter verheldering stellen, laten merken dat je gehoord en begrepen hebt wat de ander bedoelt, specifieke open vragen stellen, aanmoedigen om hetzelfde nog eens te vertellen of er meer over te schrijven.

Als we deze openheid opbrengen kan er iets moois ontstaan: een beetje meer zicht op hoe de cultuur van Gods Koninkrijk er uit zou kunnen zien.

De auteur heeft twaalf jaar in Nepal gewerkt en is sinds 2000 als missionair psycholoog verbonden aan het Instituut voor Transculturele en Missionaire Psychologie, www.itmp.nl

[ITMP heet tegenwoordig InTransit, zie www.intransit.nl]